

HUSENE SOM VÅKNET FRA KOMA

Når folk flytter står husene tomme tilbake. "Riv skiten", var gjennomgangstenen i Vardø etter hvert som husene forfalt. Men etter street art festivalen Komafest i 2012 er ikke de tomme husene lenger noe man prøver å overse.

"Selskapene som kjøpte opp fiskefabrikkene tjente mer på å stenge dem og selge delene til Kina og Nederland enn de betalte for dem i utgangspunktet! Det er galskap", forklarer *street art*-kunstneren som går under pseudonymet Pøbel. Han forteller historien om hva som førte til fraflyttingen i Vardø. De siste 30 årene har Vardø opplevd et dramatisk fall i innbyggertallet på grunn av kollapsen i fiskeindustrien og nedleggelsen av statlige kontorer som tidligere holdt til i byen.

Resultatet ble at flere andre bedrifter la ned virksomheten, hundrevis av mennesker mistet jobben og innbyggertallet sank fra 4200 i 1970 til omtrent 2100 i 2010. Tilbake lå det en by med rad på rad med tomme hus.

Så, sommeren 2012, inntok en gruppe *street art*-kunstnere Vardø, tolv kunstnere fra flere nasjoner. De spredte seg ut i gatene og gjorde de falleferdige fasadene og forlatte fabrikkene til sine lerret.

Don Lawrence er en jamaica-amerikansk arkitekt MNAL, basert i Oslo. Han er utdannet ved Cooper Union i New York og AHO. Siden 2013 har han drevet eget firma, Don Lawrence Architect.

Resultatet var et fargerikt spektakel som gjorde byen til et yndet reisemål for *street art*-entusiaster verden rundt. Hva hadde hendt?

Stuntet var et kunstprosjekt, "Komafest", igangsatt og organisert av Pøbel med støtte fra Nordnorsk kunstnersenter og KORO (Kunst i offentlige rom). Pøbel forteller om sin rolle i *street art*-bevegelsen og begynnelsen på Vardø-prosjektet.

Street art

Graffiti og *street art* er historiske fenomener. I sin nåværende form oppstod det i t-banesystemene i storbyer som New York, Paris og Berlin. Graffitiens hovedelement er bokstaver, men *street art* har utviklet et større visuelt spenn. For omtrent 30 år siden, da bevegelsen begynte å komme til Norge, dukket den først opp ved togskinner og i indre bystrøk.

"Du kunne se ungdommer som skrev på betongveggene", sier Pøbel "og når de tok bilder og

dokumenterte jobben, så gjorde de det sånn at man ikke kunne se hvor bildet var tatt. Det så ut som det kunne vært midt i en gate i New York. De inkluderte ikke omgivelsene, og når de en sjelden gang gjorde det, var det alltid et bilde fra storbyen, som Oslo.

Men vi lever i Norge; vi har ikke så mye brede gater og urbane omgivelser. Det var ikke helt oss. Så i stedet for å forsøke å kopiere storbyen tenkte vi det ville være mer interessant å gjøre det på vår egen måte.

Det interessante med Norge, spesielt hvis du kommer fra utlandet, er at vi har fjorder og fjell som bakteppe – ikke handlegater som på Manhattan. Jeg ble trukket mot det; jeg ønsket å gjøre dette på en annen måte, jeg ville gå inn i skogen og komme meg så langt vekk fra gata som mulig."

Men dette var ikke det eneste som drev Pøbel vekk fra *street art*-miljøet i byen. Han irriterte seg også over kommersialiseringen av

Hvalskjelett på lagerbygg i Vardø havn, vestre molobruk. Frihåndsmaleri av kunstneren Roa fra Belgia. *Whale skeleton on warehouse in Vardø harbour. Free hand painting by the artist Roa from Belgium.*

Foto: © Ian Cox 2012

Roa. Roa.

Foto: © Ian Cox 2012

Sitat fra Herman Melvilles Moby Dick på tørrfiskskjå på Guldringneset. E.B. Itso fra Danmark. *Quote from Herman Melville's Moby Dick on stockfish warehouse at the edge of town. E.B. Itso from Denmark.*
Foto: © Ian Cox 2012

bevegelsen.

“Street art-strategien er ikke veldig annerledes enn språket i kommersiell reklame”, forklarer han. “Grunnkonseptet er å assosiere en idé med et bilde som limer seg fast i hjernen. For eksempel, hvis du vil selge tannkrem, så viser du et bilde av tannkremen din og en naken dame, og da selger produktet ditt. Hvis du har en idé som du vil formidle i street art så gjør du det samme, bare at du reklamerer for en idé, ikke for tannkrem – noen mennesker driver med politikk, andre gjør andre ting, det avhenger av hvem du er. Men da alt dette begynte å bli akseptert av gallerier og pengeaspektet kom inn, ble alt forandret. Noen kunstnere

“– Det interessante med Norge er at vi har fjorder og fjell som bakteppe, ikke handlegater som på Manhattan, sier Pøbel.”

begynte å male bilder som var ren egenreklame; deres agenda var å øke verdien og markedsvennligheten på sine egne arbeidere. Ideene ble dårligere, og til slutt betydde de ingenting. Til slutt ble også reklamen som var basert på en reklame som ikke var en reklame, en reklame. Så for meg var ikke street art og maling i gata så interessant lenger.”

Lofoten – kunst som lokkemiddel

For å komme vekk flyttet Pøbel til Lofoten i 2005 og ble der i noen år. Det var her han så avfolkning for første gang: ikke bare i politikken, men også de visuelle konsekvensene av det. “Å se på alle disse forlatte husene, det gjør noe med deg. Det får deg til å føle deg som et barn igjen, ikke sant, fordi alle elsker forlatte hus”, mimrer han.

“På den tiden jobbet jeg med en annen maler, Olav Kvalnes – som nå er arkitekt – og vi bestemte oss for å gjøre et prosjekt av dette. Vi kjørte rundt og fotograferte disse tomme husene og begynte å snakke med folk om hvorfor bygningene var forlatt.

“Flyttebussen”, som tidligere hjalp folk å flytte fra byen, ble parkert for godt under Komafest. Pøbel, Norge. *The removal bus that used to assist people leaving the town was parked for good during Komafest. Pøbel, Norway.*
Foto: Pøbel

Her har du et av de vakreste stedene i verden; landskapet er helt utrolig, og plutselig er husene forlatt? Hvorfor, hvorfor her? Det gir ikke mening, det er ikke som i Detroit hvor det var en kraftig økonomisk nedgangsperiode: Lofoten klarte seg ganske bra.”

I 2006 malte de for første gang på de små forlatte bygningene, og la fort merke til hvor annerledes det var å male på de forfalne treoverflatene sammenlignet med urbant murverk.

Prosjektets mål skulle være å sette søkelys på problemene ved fraflytting, å bruke malerierne som et slags lokkemiddel for å få folk til å komme og se på bygningene og spørre “Hvorfor?” Det interessante var ikke først og

fremst å vise at dette var vakre bygninger, eller vakre malerier for den saks skyld, men at folk skulle se at de var et symbol på noe mye større. Olav og Pøbel forsto at hvis prosjektet skulle ha noen innvirkningskraft så måtte det gjennomføres i en større skala, og mye raskere – ellers ville oppmerksomheten bli rettet mot kunstneren Pøbel, kunstverkene og etter hvert føre til en kommersialisering av arbeidene. En bedre idé ville være å gjennomføre en festival, og få alt gjort i én omgang, for å få større innvirkning.

Da Olav dro for å gå på arkitekturskole, slo Pøbel seg sammen med en annen street art-kunstner, Dolk. Sammen begynte de å forberede en street art-festival i

Lofoten. Dette viste seg å være vanskeligere enn de hadde sett for seg: Det tok mye tid å dokumentere bygningene, husene lå langt fra hverandre, og det var en utfordring å få tillatelser fra eierne siden mange av dem bodde i andre byer. Det ble desto vanskeligere fordi de forsøkte å planlegge det hele i hemmelighet, slik at det ikke skulle nå pressen og kunstnerne kunne forbli anonyme.

Mellom 2007 og 2010 dro de to opp til Lofoten sammen i tre-måneders-perioder – en kombinasjon av ferie, planlegging, forarbeid og noe maling på hus for å prøve ut ideer. Men arbeidene deres ble lagt merke til; de kom i lokalavisen og folk begynte å forvente at de skulle dukke opp.

Bestemor er klar til å stikke til havs. Fra kaia i nordre våg. Pøbel, Norge. *Grandma is heading out to sea. From the Vardø quayside. Pøbel, Norway.*
Foto: Pøbel

Veggmaleri på Slippen, nordre våg. Conor Harrington, Irland. *Mural at the boatyard, northern harbour. Conor Harrington, Ireland.*
Foto: © Ian Cox 2012

Fra kaia i Vestervågen. Ken Sortais, Frankrike. *From the western quay. Ken Sortais, France.*
Foto: © Ian Cox 2012

I 2010 revurderte de prosjektet og dets mål og konkluderte med at det ikke var mulig å gjennomføre det slik de ønsket, og dermed la de det ned.

Vardø – street art festival

Noen år senere, i 2012, ble Pøbel invitert på besøk til Vardø av Kristin Risan ved Nordnorsk kunstnersenter i forbindelse med et annet, urelatert prosjekt. Dette var Pøbels første møte med byen, og han ble forbløffet. Slik han så det var alle problemene i Vardø ti ganger verre enn det Lofoten sto overfor. Her var det samme avfolkningsproblemet, men effekten var mye mer alvorlig. I kontrast til Lofoten hvor det var en bygning tom for hver fjerde kilometer, sto nesten annenhver bygning i Vardø tom.

For Pøbel var dette en perfekt anledning til å realisere festivalen han hadde brukt så mange måne-

“Da Pøbel la fram ideen om å male på husene til folk, var mange av dem skeptiske, men mottakelige.”

der på å planlegge i Lofoten. Her lå husene tettere og tilstanden var mer intens, noe som gjorde planleggingen og organiseringen av festivalen mye enklere på flere nivåer.

Ikke bare det, men timingen kunne ikke vært bedre: I 2012 var innbyggertallet i Vardø for første gang siden 1970-tallet høyere enn året før. Det var mye optimisme og entusiasme blant beboerne. Folk snakket om å fikse husene og få i gang nye prosjekter. Hvis “broken window”-teorien er basert på oppfatningen om at knuste vinduer og andre tegn på forfall tilsier at ingen bryr seg og fører med seg økende forfall og kriminalitet, så var dette det stikk motsatte – kall

det “restored window”-teorien.²

Da Pøbel la fram ideen om å male på husene til folk, var mange av dem skeptiske, men mottakelige. Den første han fikk kontakt med i Vardø, som fungerte som prosjektets lokale produsent, var Heidi Kvernvik, som satte ham i kontakt med lokale krefter. En av de lokale ildsjelene var Svein Harald Holmen, en aktivist som hadde jobbet i årevis for å beskytte, bevare og utvikle Vardøs historiske bygninger. Både Kvernvik og Holmen skulle spille en helt nødvendig rolle for at Pøbel til slutt fikk tillatelse til å male på mange av bygningene.

På tur rundt i byen

“I en større skala ville vi sette søkelys på fraflytting i nord”, sier Pøbel, “men med dette prosjektet i Vardø ville vi også sette søkelys på de individuelle bygningene, og fortelle deres historier.

Bioteatret i Søndre Langgate. Den gamle kinoen ble satt i stand og åpnet under Komafest. Veggmaleri ved Husk Mit Navn, Danmark.
The old cinema was restored and opened during Komafest. Artist: Husk Mit Navn, Denmark.

Foto: IHA

Ida Pernille Ulle rydder skrot ut av den gamle kinoen. *Ida Pernille Ulle clearing out the old cinema.*
Foto: Vardø Restored/Varanger museum

Fra åpningsforestillingen. *From the opening show.*
Foto: © Ian Cox 2012

Ved å male på husene håpet vi at særlig yngre mennesker ville se husene på en ny måte og begynne å snakke om husenes historie; å spørre om hva de ble brukt til, hvorfor de ble forlatt og hvorfor de ikke er tatt i bruk siden. Forhåpentligvis vil det gjøre dem interessert i det politiske ved situasjonen og hjelpe dem å oppdage nye muligheter for disse byggene. Vårt hovedmål er å se noen av disse bygningene restaurert. Det handler ikke bare om å male på vegger.”

Festivalen fikk navnet *Komafest*: disse forlatte bygningene sover bare, de er i koma. Festivalen var et forsøk på å vekke dem. En av de første tingene som ble gjort var å organisere lokalbefolkningen i frivillige grupper. Dette var ikke naturlig for Pøbel:

“Da jeg møtte Svein Harald for første gang fortalte jeg ham at jeg ønsket å være anonym”, forklarer Pøbel. “I alle mine år som street art-kunstner, har jeg alltid vært anonym og det er slik jeg ønsker å gjøre det. Han sa rett ut: ‘Ikke faen! Det kommer ikke til å funke her, du må møte folk.’

Han fortalte meg om heksemonumentprosjektet – et monument tegnet av Peter Zumthor, med en

prislapp på 80 millioner kroner. ‘Ingen har noe forhold til det’, sa han, ‘ikke fordi det er et fælt verk eller noe – det er faktisk ganske vakkert – folk kommer fra hele verden for å se det. Problemet er at de, bortsett fra installasjonen av et gassrør, ikke involverte

“En av de beste delene av prosjektet var frivilligruppa som hadde fått ansvar for ryddejobben, blant annet i den gamle kinoen.”

noen som bor her. De hentet inn en egen arkitekt fra Sveits, en kunstner fra USA, til og med egne snekkere fra Tyskland og egne musikere til åpningsseremonien. Det var som om et romskip landet her – det hadde ingenting med lokalbefolkningen å gjøre. Så vi må gjøre alt annerledes, vi må involvere folk og vi må gjøre det fra bunnen opp! På en måte var dette prosjektet som et barn for meg”, sier Pøbel. “Jeg ville gjøre det på riktig måte, så jeg sa ja. Vi satt i bilen hans da vi snakket om det, og plutselig roper han: ‘Rull ned vinduet ditt!’ Så ropte han: ‘Tor! Kom hit... møt Pøbel. Pøbel, dette er kokken på restauranten. Tor, kan du hjelpe til med mat til

festivalen?’ Vi kjørte noen meter videre ned veien, og så ropte han ut igjen: ‘Kjetil, kom hit, du må møte Pøbel! Pøbel, Kjetil er tømmere; du burde snakke med ham...’ Den dagen møtte jeg sikkert hundre mennesker. Jeg var sikker på at jeg aldri kom til å se dem igjen, men det var ikke sånn, alle ble en del av festivalen på en eller annen måte, og det var ikke sånn at den ene av dem var mer viktig enn den andre. Det var akkurat som med Askeladden og hjelperne hans – alle vi møtte spilte sin egen rolle i historien.”

Kunstens kraft

De involverte så mange folk som de kunne gjennom frivilligruppene. En av de beste delene av prosjektet, ifølge Pøbel, var frivilligruppa som hadde fått ansvar for ryddejobben. De var blant annet ansvarlige for opprydningen i den gamle bygdekinoen; bygget for over 100 år siden, og en av de eldste kinoene i Norge. Den ble bygget som en kino som fiskere kunne besøke på fritiden, men var brukt som varelager de siste 30 årene, full av søppel fra gulv til tak. Holmen tenkte at dette kunne være det perfekte stedet å ha filmvisninger under festivalen, så Pøbel lagde et utkast til en

KOMAFEST 2012

Street artists:

Pøbel (NO)
Horfe (FR)
Remed (FR)
Ken Sortais (FR)
Ethos (BR)
Roa (BE)
Vhils (PO)
E.B Itso (DK)
Stephen Powers (USA)
Atle Østrem (NO)
Husk Mit Navn (DK)
Conor Harrington (IE)

Tor-Emil Sivertsen er kokk på Vardø hotell. Han tar torsk på alvor. *Tor-Emil Sivertsen, chef at Vardø Hotel, takes cod seriously.*

Foto: Ivan Brodey

Torsken er grunnlaget for mye av norsk velstand og kultur. Av Stephen Powers, USA. *Cod is the basis for a lot of Norway's wealth and culture. By Stephen Powers, USA*

Foto: IHA

plakat som viste ideen. Da eierne i Tromsø hørte om det, kjøpte de øyeblikkelig flybilletter til Vardø og ble med på ryddejobben. På festivalens åpningsdag ble bygningen brukt til sitt opprinnelige formål for første gang på tre tiår.

“Det er litt for tidlig å si, men dokumentasjonen som nå sirkulerer på internett gir et godt grunnlag for turister til å komme og se byen og omgivelsene”, sier Pøbel når jeg spør ham om innvirkningen prosjektet har hatt på byen. “Folk kommer for å se maleriene – så det er noe turisme – ikke i stor skala, men alle monner drar. Turister kommer hit og spiser i restaurantene og bor på hotellene. Men det viktigste er at folk også utenfor Vardø ser bygningene nå, ser historien, og konsekvensene av politiske avgjørelser. Det er også fint å høre at lokalbefolkningen nå viser fram sine gamle forlatte bygninger til turister med stolthet.”

Don Lawrence

Oversatt fra engelsk av Solveig Nygaard Langvad.

Noter

- 1 www.nnks.no; www.koro.no
- 2 www.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf

The houses that came out of a coma

Article by Don Lawrence

During the summer of 2012, a multi-national team of twelve street artists descended on Vardø and spread out across its streets, turning the decaying façades and abandoned factories into substrates for their work. The result was a colorful spectacle that turned the town into a destination for street art aficionados the world over. The stunt was an art project, “Komafest”, initiated and organized by street artist Pøbel and the North Norwegian Art Center, with support from the Art Center and KORO (Public Art Norway). In this article, Pøbel tells architect Don Lawrence about his

involvement with the street art movement and the lead-up to the project in Vardø. When Pøbel proposed the idea of painting their houses to some of the townsfolk, a lot of them were skeptical, but nevertheless receptive. With the help of local community activists Pøbel was given permission to paint many of the buildings. “On a bigger scale we wanted to highlight the depopulation in the north”, says Pøbel, “but with this project in Vardø, we also wanted to highlight these buildings as individuals; bring out their story and their history.” Komafest 2016 will take place in the empty shops of Vardø’s main street.

Don Lawrence is a Jamaican-American architect, based in Oslo, Norway. He was educated at the Cooper Union in New York City and AHO in Oslo. Since 2013 he runs his own firm, Don Lawrence Architect.

Fra Kristian 4.s gate. Den polske kunstneren Vhils laget bildet, som er basert på et gammelt foto av en lokal fisker, ved å hakke vekk den malte pussen. *From Kristian 4.s gate. Polish artist Vhils made the image, based on an old photo of a local fisherman, by chipping away the painted render.*

Foto: © Ian Cox 2012

Fra Blodbank, pilotprosjekt for Komafest 2016. Øverst t.v.: Svein Harald Holmen fra Vardø Restored. Øverst t.h.: Lila Amundsen, datter av Tormod Amundsen, Biotope. Over: Fra åpningen. Rød løper. From Blood Bank, pilot for Komafest 2016. Top left: Svein Harald Holmen from Vardø Restored. Top right: Lila Amundsen, daughter of Tormod Amundsen, Biotope. Above: From the opening. Red carpet.

Foto: Nima Taheri

KOMAFEST

Komafest 2012 var et kunstprosjekt med ti internasjonale kunstnere som tok i bruk 55 vegger i Vardø.

Komafest 2013 var et prøveprosjekt i regi av kunstneren Pøbel der et tomt butikklokale i Vardø sentrum ble gjort om til et galleri – Galleri Pøbel. Tema for utstillingen var "Blood Bank", som spiller på hvordan Vardøsamfunnet er blitt tappet for livgivende blod gjennom tap av næringer og innbyggere. Hovedmålet var å bruke kunsten til å sette søkelys på fraflytting og vise at moderne kunst ikke bare er et storbyfenomen. 150 hvite lerreter og rød sprittusj ble delt ut til vardøværingene som hver laget sitt eget bilde til utstillingen. Prosjektet var en test for å skape engasjement og forståelse for Komafest 2016. Verket kan fortsatt beskues gjennom vinduet i galleriet, men

tar en i døra for å ta kunsten nærmere i øyesyn så er den låst. Utstillingen vil stå til huseier trenger lokalet til annet formål. Kirkenes Eiendom stilte lokaler til disposisjon og betalte for strøm til galleriet. En lokal dugnadsjeng på 8-10 personer var med på "alt"; de lånte ut verktøy og utstyr, og ryddet og pusset opp lokalet både innvendig og utvendig for å klargjøre det til Galleri Pøbel.

Komafest 2016 blir til i krysningspunktet mellom kunst, stedsutvikling, kulturminnernes og en ramsalt kommentar til politiske rammevilkår. Vardø er dimensjonert for 4500 innbyggere og flere tusen gjestefiskere, men er i dag bare en blek skygge av hva byen en gang var. Salg av fiskekvoter og nedlegging av offentlige arbeidsplasser har rammet byen med stor kraft. Den kunstneriske rammen for Komafest 2016 er de tomme og forfalne butikklokalene i Vardøs hovedgate. Hver

av disse har sin historie. Ti kunstnere skal lage nye arbeider, der målet er at gaten og butikkene skal våkne til liv. Kunstverkene vil kunne leve sine individuelle liv, men skal ende opp som ett samlet verk, som innbyggerne føler seg som en del av og kan identifisere seg med. Prosjektet skal kunne by på overraskelser og leses på flere nivåer. Målet er å redde kulturminner, gjøre byen attraktiv, ivareta den lokale entusiasmen og engasjere voksne og barn i arbeidet. Barna skal lage sitt eget prosjekt i Hus nr. 11.

Komafest er et samarbeid mellom konseptutvikler, kurator og kunstner Pøbel, Nordnorsk Kunstnersenter og ROM for kunst og arkitektur, Vardø Innovasjon, Varanger museum og Vardø Restored.

Blodbank. Pøbel Galleri er det første prosjektet i Komafest 2016, som skal omskape de tomme butikklokalene i sentrum til utstillingsvinduer for kunst. Blodbank består av 150 lerreter tegnet med rød sprittusj av store og små i lokalmiljøet. Blood Bank. Pøbel Gallery is the first project of Komafest 2016, which will transform the empty shop windows in the centre of Vardø into venues for installation art.

Foto: Nima Taheri

Fra installeringen av Blodbank. From the hanging of Blood Bank.

Foto: Nima Taheri